

Vyftig jaar Kerk, Teologie en Universiteit

JP Oberholzer

Vyftig jaar kerk, vyftig jaar teologie, vyftig jaar universiteit. Die kerk is die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika, 'n baie spesifieke, eiesoortige verskyningsvorm van die kerk. Die universiteit is die Universiteit van Pretoria, 'n inrigting wat eweneens 'n baie spesifieke karakter het onder die universiteite van die land en die wêreld. Tegelyk is albei, kerk en universiteit, universele verskynsels, en vertoon die spesifieke verskyningsvorm steeds die kenmerke van die universele. Net so is die Teologie waarvan hier sprake is, eerstens die Teologie in die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika en in die Fakulteit Teologie aan die Universiteit van Pretoria, maar tegelyk die Teologie as wetenskap en universele fenomeen. In hierdie besondere en algemene karakter van die drie entiteite lê die problematiek van ons onderwerp, en dit word verskerp deur die aanduiding van die tydperk, 1930 tot 1980. Vyftig jaar is in die bestaan van kerk, Teologie en universiteit te kort om keerpunte of blywende tendense aan te toon, en die tydperk is deel van ons eie tyd, te naby om nugter te kan besien. Teen die agtergrond van hierdie beperkings is elke aanpak van die onderwerp voorlopig en oppervlakkig.

Een wyse van besiening van 'n bepaalde tydperk is om te vra na ontwikkeling. Was daar groei, was daar 'n opeenvolging van oorsaak en gevolg, is daar voldoen aan verwagtings, het daar aanwysbare resultate gekom deur die uitvoering van geformuleerde beleid, het daar aanpassing, verandering, ontplooiing van beleid gekom, ens.?

Dit is byvoorbeeld van belang dat die studentegetalle van UP gegroei het van 1054 in 1930 tot 17321 in 1980, wat 'n jaarlikse groei van 10,6% verteenwoordig. So 'n hoë groeikoers, heeltemal buite verhouding tot die bevolkingsgroei, toon dat die Universiteit sy volle aandeel geneem het in die naskoolse onderwys en opvoeding van die Afrikanervolk. Die getal fakulteite het toegeneem van vyf na elf met sowat 130 departemente, en vandag is UP 'n byna allesomvattende inrigting wat bygehou het met die kennisontploffing van die afgelope drie dekades, en gehelp verseker het dat die Afrikaner sy aandeel kan neem op die hoogste vlak van 'n moderne en groeiende nywerheidstaat.

Dit was, afgesien van 'n kort periode van weifeling, vir die Nederduitsch Hervormde Kerk van Afrika altyd vanselfsprekend dat die opleiding van sy predikante aan 'n universiteit moes geskied, dat dit

dus 'n plek moes hê binne en in aanraking met die universum van wetenskaplike bedrywigheid en van opvoeding binne die totale lewensverband. Aan die universiteit is die Teologie dus wetenskap tussen wetenskappe. Teologiese dosente en studente doseer en studeer binne die groter corpus wat die universiteitsgemeenskap uitmaak, en kom direk of indirek in aanraking met die veelvuldigheid van so 'n gemeenskap. Gevra sou kon word watter aanwysbare invloed die lewensituasie van die Fakulteit Teologie aan UP gehad het op die leer en lewe van die kerk waarin die produkte van die fakulteit hulle lewenstaak vervul. Dit skyn 'n byna onbeantwoordbare vraag te wees, en wat volg, is niks meer as 'n rondtas in moontlike rigtings van beantwoording nie.

Ons sou die jare 1930–1980 kon tipeer as 'n halfeeu van bestendige voortgang in die werk van die Kerk. Ons sou dit ook kon tipeer as 'n tydperk van worsteling om die wese van die Kerk. En ons sou dit kon tipeer as 'n tydperk van weerstand teen bedreiging, van binne en van buite.

Wat bestendige voortgang betref, vertel die toename in belydende ledetal, diensdoende predikante en materiële besit 'n eie verhaal. In 1930 het die Kerk 25820 belydende lidmate in 65 gemeentes gehad, bearbei deur 22 predikante (1291 per predikant). Vandag het die Kerk 126661 belydende lidmate en 280 gemeentes, bearbei deur 220 predikante (576 per predikant), afgesien van 17 predikante in besondere diens. Die groei in lidmatetal was 3,2% per jaar, hoër as die bevolkingsgroei, en die predikantetal het gegroei teen 5,1% per jaar. Van die 22 predikante in 1930 was reeds 13 oud-studente van die TUK, en tot op datum het die Fakulteit 319 predikante vir die Kerk opgelei.

Aan materiële besit was die Kerk in 1930 arm. Dit kon nouliks anders, want die nawerking van die Driejarige Oorlog met sy verwoesting en verarming het hom nog steeds laat geld, boerderytoestande was hoofsaaklik bestaansekonemies, en die lidmate van die Kerk het veral tot die laer inkomstegroepe behoort. Droogte en depressie sou die skaal nog ongunstiger laat swaai voordat 'n verbeterde landseksonomie en industrialisasie ook vir die Kerk gevolge sou hê. Tot in die 50'er jare sou die tyd en kragte van predikante, kerkrade en lidmate in beslag geneem word deur die materiële nood van die Kerk en sou elke Algemene Kerkvergadering deur finansiële beperkinge aan bande gelê word. Dat in hierdie tyd die werk van die Kerk tog voortgang gehad het, getuig van die oorwinnende krag van die evangelie self.

Die stigting van die NHSV in 1940 was een van die groot keerpunte in die materiële worsteling van die Kerk. Hier is kragte gemobiliseer en georganiseer wat deur besieling en harde werk fondse

beskikbaar gestel het wat gemeentes op die voete help bring en aan die barmhartigheidswerk van die Kerk 'n nuwe dimensie gegee het.

'n Tweede keerpunt was die invoering van die gesonde en skepende finansiële beleid wat vanaf 1956 deur die Administrateur van die Kerk gevoer is. Daardeur is 'n infrastruktuur tot stand gebring wat dit vir die Kerk moontlik gemaak het om met baie groter vrymoedigheid nuwe projekte aan te pak. Die betekenis van hierdie kerklike ekonomie moet nog in sy volle omvang gepeil en waardeur word.

In die bestendige voortgang van die werk van die Kerk het die verskyning van die Afrikaanse Bybelvertaling in 1933 en die Afrikaanse Psalmberyming en Gesange in 1944 ongetwyfeld diepgaande invloed gehad, 'n invloed wat moeilik onder woorde gebring kan word, maar tog veronderstel moet word op alle vlakke van die kerklike lewe omdat dit hier gaan om sentrale momente in die lewe van die Kerk. Intussen het die Nuwe Testament en Psalms verskyn in 'n nuwe vertaling en is 'n nuwe liedereboek in gebruik geneem met 'n uitgebreide en hersiene aantal gesange. In die werk van die Kerk het ook hierdie gebeurtenisse ongekende moontlikhede. Woord en lied in die voertaal van die tyd is woord en lied wat baie naby is.

In 1951 het die Algemene Kerkvergadering twee handelinge verrig wat in die werk van die Kerk diepgaande gevolg gehad het. Die een was die aanvaarding van 'n nuut geformuleerde Wet en Bepalings vir die Kerk. Hierdie Wet en Bepalings het die pas ingevoerde Kerkorde van die Nederlandse Hervormde Kerk op die voet gevolg waar van toepassing en het op 'n omvattende en teologiese geartikuleerde wyse die hele terrein van die kerklike werk aan die orde gestel. Die inrigting van die agenda van die Algemene Kerkvergadering aan die hand van die artikels van die Wet het die aandag steeds bly vestig op die volle omvang van die taak van die Kerk.

Die tweede belangrike handeling van die Algemene Kerkvergadering in 1951 was die aanvaarding van die verantwoordelikheid vir sendingwerk. Toe die Universiteit in 1930 selfstandig geword het, was die Nederduitsch Hervormde Sendingkommissie slegs 2 jaar oud. Dat die Algemene Kerkvergadering die werk in 1951 oorgeeneem het, kan slegs toegeskryf word aan die oorwinnende krag van die evangelie self. Die bestaani van 'n outonome Hervormde Kerk in Suidelike Afrika vandag is 'n lewende getuienis van die krag van die evangelie soos dit sy oorwinnende gang gegaan het.

Talle ander instellings en ontwikkelings kan op gewys word in verband met die bestendige voortgang van die werk van die Kerk : die ontplooiing van die barmhartigheidswerk, jeugwerk, evangelisasiewerk, die toename in gespesialiseerde pastoraat, ens.

In die verbygaan moet gewys word op die ontwikkeling in die Kerk ten opsigte van die posisie van die vrou. Die stigting van die NHSV in 1940 het die vrou opgeneem in die breër diakonale ampswerk van die Kerk, maar dit sou duur tot 1954 voordat vrouelidmate stemreg in gemeentevergaderings sou kry, tot 1957 voordat vrouens toegelaat is om saam met mans aan die nagmaalstafel aan te sit, tot 1973 voordat die vrou tot die diakensamp toegelaat is, en vanjaar beleef ons die toelating en beroepbaarstelling van die eerste vrouepredikant in die Kerk. 'n Soortgelyke proses het hom buite die Kerk voltrek, daár genoem die emansipasie van die vrou. Binne die Kerk sou ons dié term nie gebruik nie; ons sou eerder moet praat van 'n ontwikkeling in Bybelgebruik, 'n hermeneutiek wat deurgedring het na koherente betekenis.

Kyk ons na die halfeeu vanuit die tipering: worsteling om die wese van die Kerk, kom die aardse en menslike van die Kerk selfs sterker te voorskyn as in wat pas aandag geniet het. 'n Mens dink aan die worsteling van die Nederduitsch Hervormde Kerk as minderheidskerk met 'n eie geestesklimaat en identiteit, aan die weerstand waarteen die Kerk gestuit het op alle vlakke van die samelewing waar sy reg op bestaan bevraagteken en ontken is, aan die beswadding waaraan hy onderwerp is, aan die verdagmaking van sy optredes, aan die diskriminasie teen sy lidmate op onderwys-, kulturele en politieke gebied. 'n Mens dink aan die karaktertrek van negatiwiteit wat as gevolg van hierdie weerstand by ampsdraers en lidmate van die Kerk ontwikkel het, aan die skroom om standpunte te formuleer en getuieis voor volk en owerheid te lewer, aan die neiging om 'n eiland te vorm binne die verbyspoelende volkslewe en ekumeniese wêreld. 'n Mens dink aan stormagtige Algemene Kerkvergaderings soos dié van 1945, 1948 en 1961, aan hofsake, aan ampsdraers wat die Kerk verlaat en in die openbare pers 'n karikatuurbeeld van die Kerk geskep het. 'n Mens dink egter ook aan volgehoue pogings tot eerlike selfondersoek, pogings om onder woorde te bring wat in die hart van die kerk lewe, om dit te toets aan Skrif en Belydenis, om dieper te soek na die betekenis en eise van kerk-wees in die wêreld. Talle studiestukke getuig van hierdie worsteling, en talle besluite van amptelike vergaderings is die gevolg daarvan. Terwyl die onsigbare en moeilik bepaalbare resultate in die geesteshouding en lewe van lidmate van die Kerk lê, is die sigbare resultate in die vorm van 'n Diensboek, nuwe kategesemateriaal, nuwe werkmodes op talle gebiede geen finale produkte nie, maak bakens op die pad van die Kerk.

Dat 'n grondiger teologie in hierdie worsteling 'n rol speel, is seker grotendeels toe te skryf aan die plek van die Fakulteit in die Kerk. Daar was tye in hierdie halfeeu waarin die Fakulteitslede en

die Kommissie van die Algemene Kerkvergadering in die harnas teen mekaar was en waar die raakpunte tussen die beoefening van die Teologie aan die Fakulteit en die praktyk in die Kerk min was. Daar was tye waarin die Kerkgeskiedenis in die lewe van die Kerk alle ander dissiplines oorheers het. Mettertyd het die Fakulteit volkome deel geword van die kerklike lewe en kon die Teologie sy dienende funksie beoefen. Die belangrikste ontwikkelings in die Fakulteit was die instelling van selfstandige leerstoel in die Godsdienswetenskap (1938), die Dogmatiek (1952) en die Praktiese Teologie (1968). Al drie hierdie leerstoel het 'n beduidende bydrae gelewer in die kerklike gesprek rondom wese en waarheid. Die kwaliteit van hierdie bydrae en die invloed daarvan is 'n onderwerp wat deur 'n volgende geslag gehanteer sal moet word. Vir die huidige kan volstaan word met konstatering van die feit dat al ses departemente op een of ander wyse die dienende funksie van die Teologie vertoon: Teologie in die Kerk vir die kerk. Juis dit kan die rede wees vir die verskynsel dat die groot storms op teologiese gebied selde in die Fakulteit en die Kerk ingang gevind het. Daar is en word kennis geneem van nuwe teologiese bewegings, soos dié waaraan die name Rudolph Otto, Rudolph Bultman, Jürgen Moltmann e.a. herinner, maar dit is die teologie wat binne die Bybels-Reformatoriese baan bly beweeg, wat steeds meer aandag getrek het en invloed gehad het, en ook telkens as korreksie gedien het.

Die weerstand teen bedreiging van binne en buite kan ook gesien word as 'n keersy van die worsteling om die wese van die Kerk. Die vorm wat bedreiging van binne aanneem, is dié van ontkrigting van die belydenis, verdraaiing van die evangelie en teenspraak tussen leer en lewe. Dit is bedreigings wat universeel teenwoordig is en altyd die weerstand van die kerk en sy ampte nodig maak. Die beskuldiging dat die Afrikaanse kerk 'n burgerlike godsdiens beoefen, kan wat die Nederduitsch Hervormde Kerk betref net in die verbygaan genoem word. Die burgerlike godsdiens is en bly 'n bedreiging wat altyd teenwoordig is en wat bestendig weerstaan moet word. In hierdie verband is die uitspraak van die Algemene Kerkvergadering van 1961 steeds belangrik, nl "dat art III van die Kerkwet en sy aanverwante Bepalings nooit bedoel was om 'n formulering of uitdrukking te wees van 'n leerstuk oor die rasse nie en dit tans ook nie wil wees nie, maar dat die Kerk glo dat hy deur 'n werkverdeling van hierdie aard sy apostolaat die beste kan uitvoer." Die debat rondom art III van die Kerkwet en rondom die houding wat die Kerk konsekwent ingeneem het ten opsigte van 'n regverdige politieke bedeling in Suid-Afrika het van die vyftigerjare af byna onverpoosd voortgeduur, nou nie meer alleen binne die Kerk nie, maar ook ekumenies en internasionaal. Die Kerk het vroeg raakge-

sien dat die Marxisme en die Neo-Marxisme die Afrikaanse Kerke 'n besondere skyf gemaak het en dat die ekumeniese teologie en die na-oorlogse Westerse lewenshouding hierin gewillige helpers is. Weerstand hier het nie alleen teologiese nie, maar ook politieke konfrontasie beteken. Die ekumeniese teologie soos verwoord deur en beliggaam in die Wêreldraad van Kerke en sy satellietliggame het immers 'n besondere vorm van burgerlike godsdiens aangeneem, nie die van die wêreldburgerlike godsdiens met 'n marxistiese sosialisme as onderbou en met 'n nuwe hermeneutiek. Dit is uit hierdie oord dat die kerk die sterkste bedreiging ervaar het sinds die vyftigerjare. Die houding van die Nederduitsch Hervormde Kerk by die Kerkekonferensie oor Rasseverhoudings te Cottesloe in 1960 en by die Interkerklike Konferensie oor die Kerk en Sosiale Geregtigheid te Pretoria in 1979 kan as bekend veronderstel word. Talle ontmoetings en kontakte op ekumeniese vlak het dit steeds onderstreep dat daar teologies so 'n groot afstand ontstaan het tussen die ekumeniese teologie en die Bybels-Reformatoriese teologie dat wedersydse begrip haas onmoontlik geword het. Dit word bevestig deurdat ook in die buiteland dieselfde kloof bestaan.

Die konteks waarin universiteit en kerk leef en werk, het in die 50 jaar ingrypend verander. Die grootste sosio-ekonomiese vraagstuk van die land, dié van 'n bevredigende reëling van die emansipasie van die onderskeie volksgroepe, bestaan nog steeds, en het in kompleksiteit toegeneem. Die triomftog van die Marxisme gaan skynbaar onstuitbaar voort, 'n Derde Wêreld het ontstaan, die tegnologie het hoogtes bereik waarvan in 1930 nie gedroom is nie, die kernfisika en orgaanoorplantings het gekom. Waar die universiteit 'n betreklik geslote gemeenskap vorm met 'n wisselwerkende outonomie van wetenskap, opvoeding en navorsing, staan die kerk oop en bloot in die wye wêreld met sy roeping en met 'n gesag wat nie van die wêreld is nie. Hy is enersyds weerloos uitgelewer aan die magte, andersyds onvernietigbaar sterk deurdat sy bestaan nie afhanklik is van die politiek, die kultuur, die ekonomie, die tegnologie nie. Die aanduidings is daar dat die tagtigerjare en die dekade daarna nog ingrypende verandering sal bring in die konteks van die kerk. Vir die Fakulteit en die Kerk sal die dringendste vraag dié na die wese van die Kerk bly. Hoe gaan die Fakulteit sy dienende funksie bly nakom sodat die Kerk deur hierdie krisis heen kerk sal bly?